

Sodan muistamisesta australialaisittain

Dos. Ville Kivimäki, Tampereen yliopisto, ville.j.kivimaki@uta.fi

War Memory and Commemoration, toim. Brad West. London & New York: Routledge, 2017.
203 sivua. ISBN 978-1-4724-5511-6.

Sotien muistamiset ja muistin politiikat ovat olleet jo pidemmän aikaa erityisesti historiantutkijoiden ja folkloristien yhteisenä kiinnostuksen kohteena niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Artikkelikokoelman *War Memory and Commemoration* johdannossa kirjan toimittaja, sosiologi Brad West tekee kaksi hedelmällistä ehdotusta, jotka huomioiden sodan muistikulttuurien tutkimus voi laajentaa tarkasteluaan. Ensiksi hyödyllistä olisi tutkia tarkemmin sodan muistamista konkreettisina tekoina, tapahtumina ja rituaaleina, jotka itse luovat merkityksiä – sen sijaan, että merkityksiä on etsitty jostain muistin performatiivisuuden takaa. Toiseksi tutkimusaineistoina on otettava vakavasti muutkin kuin perinteiset muistikulttuurin lähteet: siis muistomerkit, kirjalliset muistelmat, painetut muistoteokset ja -puheet, sanomalehdet, elokuvat sekä ”korkeakulttuuriset” taideteokset. Näiden ohessa ja nykyisin ehkä tärkeämpinäkin sodan muiston medioina ovat esimerkiksi Facebook- ja verkkokeskustelut, erilaiset turismin muodot, sarjakuvat, pelit ja virtuaaliset simulaatiot.

Muistin toiminnallisuuden ja tutkimusaineistojen monipuolisuuden huomioiminen ovat aiheita, jotka todella voivat viedä uutta tutkimusta eteenpäin ja joissa molemmissa sosiologisilla ja kulttuuriantropologisilla lähestymistavoilla voi olla paljon annettavaa. Ikävä kyllä käsillä oleva artikkelikokoelma ei tässä suhteessa lunasta lupaustaan kuin osittain.

Otsikkonsa ja johdantonsa perusteella *War Memory and Commemoration* pyrkii olemaan yleinen katsaus sodan nykyiseen muistamiseen ja muistikulttuureihin. Käytännössä kirja on vahvasti australialaispainotteinen. Yhdestätoista tutkimusartikkelista peräti viisi käsittelee vuoden 1915 Gallipolin taistelun muistoa ja merkitystä Australiassa: nykyisen Turkin alueella tapahtunut australialaisjoukkojen tulikaste ensimmäisessä maailmansodassa muodostui maan kansallistunteen heräämisen avainkokemukseksi, joka on sittemmin kasvanut kansakunnan

myyttiseksi, vuosittain uusinnetuksi syntyhetkeksi. Myös loppuissa kuudessa artikkelissa näkökulma on vahvasti angloentrinen. Kaksi artikkelia käsittelee entisiin taistelupaikkoihin – tässä tapauksessa Vietnamiin ja Singaporeen – kohdistuvaa sotamatkailua. Yhdessä artikkelissa analysoidaan Ruandan kansanmurhan uutisointia yhdysvaltalaisessa, brittiläisessä ja australialaisessa lehdistössä. Kahdessa artikkelissa kohteena on matkakirjoittaminen ja raportoiminen ”eksoottisilta” konfliktialueilta, kun tarkkailijat ovat länsimaisia ja lähes kaikki englanninkielisiä. Myös Gazan kaistalla vuonna 1956 tapahtunutta Khan Yunisin verilöylyä tarkastellaan maltalais-yhdysvaltalaisen sarjakuvataiteilija Joe Saccon työn kautta.

Kokonaisuutta ei voi pitää kovin onnistuneena ja tasapainoisena. Kuten usein käy, artikkelikokoelma kurottaa kohti mahdollisimman universaaleja teemoja, mutta katetta ei löydy kyllin. Kirja olisi pysynyt paremmin koossa, jos se olisi suoraan rajautunut australialaiseen sodan muistamiseen, ilman että tätä tosiasiallista painotusta on pyritty häivyttämään. Tällöin myös australialaisen muistikulttuurin erikoisuuksia olisi voitu vahvemmin selittää erityisellä historiallisella ja yhteiskunnallisella kontekstilla, jotka nyt jäävät varsin vähälle analyysille. Vaikka ”toiseuden” ja ”eksotiikan” tuottaminen sodan muistamisessa sekä postkolonialistinen teoria yleisemminkin ovat kirjassa varsin näkyvässä roolissa, kirja synnyttää itse paradoksaalisen vaikutelman kovin kapeasta angloentrisestä kurkistusaukosta sotien muistamiseen. Vaikka ruandalaisten, vietnamilaisten ja palestiinalaisten sota- ja väkivaltakokemukset ovat aivan eri mittaluokassa kuin australialaisten, ne jäävät nyt kirjassa lähes tyystin pimentoon.

Kirjan johdannossa lähdetään liikkeelle Maurice Halbwachsin kollektiivisen muistin käsitteestä, josta rakennetaan – ainakin minulle historian tutkijana – kiinnostavaa siltaa Émile Durkheimin ja Victor Turnerin rituaalia koskevaan ajatteluun. Tämän jälkeen muistitutkimuksen sosiologis-antropologisiin klassikoihin ei enää juuri viitailta, vaan artikkeleiden teoreettiset inspiraatiot nousevat ennemmin kirjallisuustieteestä ja filosofiasta: Giorgio Agambenilta, Edward Saidilta ja Mihail Bahtiniltakin. Kirjan taustalla onkin australialainen sotanarratiivien tutkimuskeskittymä.

Muistikulttuurin kerronnallisuus ja sotakertomusten lajityypit ovat kiinnostava aihe sinällään. Sitä vastoin on vaikea ymmärtää kirjan kirjoittajien halua perustella kerronnallisuuteen keskittyvää näkökulmaansa mitätöimällä kaikenlaisten totuusviitteiden merkitys. Lainaamalla (ss.

150, 189–190) Hayden Whiten vanhoja, jo väsyksiin asti kaluttuja teesejä (historiankirjoitus on narratiivi > historia ei voi olla objektiivisesti totta > historia on fiktiota) *War Memory and Commemoration* tuntuu haluavan asettaa historiantutkimuksen ja minkä tahansa fiktiivisen muistituotteen samalle viivalle suhteessa menneisyyden tapahtumiin. En ymmärrä tällaisen häivyttämisen tarpeellisuutta tai hyödyllisyyttä. Itse asiassa pidän sitä myös eettisesti arveluttavana.

On nykyisin itsestään selvää, että muistiin ja muistamiseen liittyvät tutkimuskysymykset kietoutuvat subjektiivisuuden, muistin monikerroksisuuden, ajallisen muutoksen sekä vallankäytön ja politiikan teemoihin. Juuri näitä aiheita sodan muistamista käsittelevä tutkimus on jo kauan uppoutunut selvittämään. Muistin ja todellisuuden suhde ei silti ole mitenkään merkityksetön – ei tutkimuksen kannalta, muttei myöskään sodan ja väkivallan kokijoiden myöhemmän elämän ja todistuslausuntojen kannalta. Kontrastina *War Memory and Commemoration* -kirjan muka-kriittisille puheenvuoroille, jotka leikittelevät muistin fiktiivisyydellä, tekee mieli lainata Aleksandr Solženitsynin motiivia *Vankileirien saariston* alussa:

”Tässä kirjassa ei ole keksittyjä henkilöitä eikä keksittyjä tapahtumia. Henkilöistä ja paikoista käytetään oikeita nimiä. Jos on käytetty nimikirjaimia, se on johtunut henkilökohtaisista syistä. Ellei ole mainittu nimeä ollenkaan, se johtuu vain siitä, että ihmisen muisti ei ole tallettanut nimiä. Mutta juuri tällaista se oli.” (suom. Esa Adrian)

Artikkelikokoelma ei ole kuitenkaan vailla ansioita. Jim McKayn ja Serhat Harmanin kenttätyö Gallipolin alueella Turkissa vierailleiden australialaisturistien kokemuksista tuo esiin sodan nationalistisen muistikulttuurin säröt arkisissa kohtaamisissa: turistit eläytyivät voimakkaasti myös turkkilaisiin sotakokemuksiin ja löysivät sodasta tragediana yleisinhimillistä samaistumispintaa. Kansalliset rajat ylittävää empatiaa sodassa kärsineitä kohtaan löytyi myös Vietnamiin matkanneiden amerikkalaisten kokemuksista, joita Brad West analysoi omassa artikkelissaan. Kevin Blackburnin artikkeli Singaporeen kohdistuvasta sotaturismista ja Peter Bishopin artikkeli Pohjois-Afrikassa vuosina 1940–1943 käytyjen taistelujen kuvauksista nostavat esiin tärkeän kysymyksen siitä, kuinka etnosentrisiä länsimaiset sotanarratiivit ovat

olleet ja kuinka paikalliset asukkaat ovat niihin reagoineet. Tom Searin artikkeli vuodelle 2015 osuneen Gallipolin taistelun satavuotismuistojuhlan vietosta sosiaalisessa australialaismediassa lunastaa kirjan johdannon herättämiä odotuksia muistikulttuurin toiminnallisuuden ja uusien lähdeaineistojen huomioimisesta. Muutoinkin Gallipolin taistelun hämmästyttävä emotionaalinen merkitys nykypäivän australialaisille herättää monia ajatuksia suomalaiseen sodan muistikulttuuriin liittyen: kun talvisodan syttymisestä on kuitenkin ”vasta” alle 80 vuotta, saattaa suomalaistenkin identiteettien kytkös sotaan säilyä vahvana vielä pitkään. Kuten useat *War Memory and Commemoration* -kirjan artikkelit vihjaavat, menneet sodat, konsumerismi, digitaaliset mediat, turismi ja nationalismi voivat tulevaisuudessakin risteytyä monin eri tavoin. Ei ole mitenkään itsestään selvää, että talouden ja median globalisoituminen johtaisivat kansallistunteen heikkenemiseen ja patrioottisen muistikulttuurin sirpaloitumiseen.